

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Teleskopord

En jämförande analys av definitioner och exempel

Johan Sunegård

Specialarbete, 15 hp
SV1301
HT 2012
Handledare: Maja Lindfors Viklund

Sammandrag

Den här uppsatsen behandlar begreppet *teleskopord*, en typ av ord som bildats genom att två eller fler ord kombinerats till ett, på ett sätt som gör att delar av de ursprungliga orden ofta försvinner och överlappar varandra.

Syftet med uppsatsen är att definiera och beskriva termen och dess användning. I uppsatsen jämförs olika befintliga definitioner och exempel på *teleskopord* och ett förslag på en tydligare och mer övergripande definition presenteras.

Resultatdelen består av sammanställda beskrivningar av teleskopordens morfologi, semantik och användning, baserade på den information som tidigare litteratur innehåller. De olika definitionerna och beskrivningarna visar sig vara motsägelsefulla och innehåller ofta felaktigt använda exempel.

I en avslutande diskussion tas olika gränsfall och definitionsproblem upp, som uppstår i skapandet och användningen av teleskopord. Mer forskning på ämnet eftersöks och bristen på tidigare sådan ifrågasätts.

I slutet av uppsatsen finns en ordlista över teleskopord som hittats under skrivandets gång. Ordlistan innehåller även ordens frekvens i Språkbankens korpusar, samt deras *överlappande element*.

Nyckelord: teleskopord, portmanteau, sammansättningar, morfologi, semantik

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Syfte	1
3. Teori och metod	2
3.1 Bakgrund.....	2
3.2 Metod.....	3
3.3 Material.....	4
3.4 Terminologi.....	4
3.4.1. Portmanteau words	4
3.4.2. Blend words	5
3.4.3. Teleskopord.....	5
4. Resultat	6
4.1 Motstridiga definitioner och exempel.....	6
4.2 Morfologi.....	8
4.3 Semantik	10
4.3.1. Kategorier	10
4.4 Användning	11
5. Avslutande Diskussion.....	13
6. Litteraturförteckning.....	16
7. Källor	16
8. Bilagor	17
8.1 Teleskopordlista	17

Tabeller och figurer

Tabell 1. – Tabell över kriterier för teleskopord.....	7
Tabell 2. – Teleskopord inom några olika diskurser.....	12
Fig. 1. Schema över ett teleskopord utan överlappning.....	8
Fig. 2. Schema över ett teleskopord med överlappning.....	9

1. Inledning

De allra flesta människor vet säkert vad ett motell är. Nästan lika många vet antagligen vad ordet betyder och att det är en sammansättning av orden *motor* och *hotell*. Men ett ord som *motell* är inte en vanlig sammansättning. Det heter ju inte *motorhotell*. *Motell* tillhör nämligen den kategori ord som vi i svenskan oftast kallar *teleskopord*. Andra vanliga ord av samma typ är *brunch*, *transistor* och *spork*. Begreppet dyker ofta upp som hastigast i läroböcker och grammatikor och beskrivs då som ett sätt att förkorta ord, men ibland också som en typ av sammansättningar. Sättet att konstruera ord på är dock mer svårdefinierat än så och jag har därför sökt efter tydligare förklaringar och definitioner av begreppet. Det har visat sig vara problematiskt att finna publicerat material som behandlar begreppet *teleskopord* på svenska och denna uppsats är således ett försök att belysa detta tomrum och ett första steg i att fylla det genom att presentera förslag på nya definitioner och tydligare exempel.

2. Syfte

Huvudsyftet i den här uppsatsen är att definiera, beskriva och tydliggöra begreppet *teleskopord*, genom att jämföra olika definitioner och exempel. De definitioner som jag hittar i svenska ordböcker, grammatikor och lexikon är ofta bristfälliga och motsägelsefulla. Nationalencyklopedin beskriver till exempel *teleskopord* som

[...] en ordform som bildats genom att ett tvåmorfemigt ord klämts ihop så att bara början och slutet återstår: *motell* av *motorhotell*. På liknande sätt kan sammansättningar av typen (ord¹+ord²) +ord³ genom en s.k. treledsreduktion förkortas till ord¹+ord³: *mikrougn* av *mikrovågsugn*. (Nationalencyklopedin, 2012)

Denna definition stämmer visserligen på många teleskopord, men jag anser att den inte är tydlig nog och att den missar viktiga aspekter hos begreppet. Därför försöker jag, med hjälp av andras definitioner och exempel, komma fram till en tydligare och mer konsekvent bild av vad teleskop ord är.

I uppsatsen tar jag även upp olika sätt att konstruera ord enligt teleskopprincipen och vilken typ av konstruktioner som ska räknas som teleskopord. Jag studerar identifieringen av ett teleskopords *källord*, alltså vilka ord det består av.

Jag diskuterar även teleskopordens semantiska roll, samt hur och var konstruktionssättet tillämpas.

3. Teori och metod

3.1 Bakgrund

Svenskan är ett i stor utsträckning sammansättande språk. Att bilda nya ord genom sammansättningar skapar därför sällan problem. Om, till exempel, en ny typ av hotell lanseras, som inriktar sig på att tilltala bilister och att finnas längs med motorvägar, skulle det vara lätt att döpa detta nya koncept till ”motorhotell”, ”bilhotell”, eller liknande. I engelskan, som vi importerar mycket nya ord från, är man mer benägen att försöka komprimera ett begrepp som *motor hotel* till en kortare form. För just detta exempel (och många andra) tillämpas då teleskopprincipen, som drar ihop de två morfemen till ett självständigt ord, i vilket bara början och slutet av sammansättningen finns kvar. Resultatet blir *motel*, vilket vi importerat till svenskan och översatt till *motell*.

Engelskans användning av denna typ av konstruktion sträcker sig till åtminstone början av 1700-talet (Withington 1925:188) och *telescoping* är ett mer och mer vanligt sätt att bilda nya ord på (Bakaradze 2010:86).

Engelskan har flera termer för att beskriva detta sätt att konstruera nya ord, även om alla inte är synonyma (se Terminologi nedan). *Blends* eller *blend words*, samt *portmanteau words* är de vanligaste, men även liknelsen till teleskop som vi använder i svenskan förekommer. (se t.ex. Bakaradze 2010, Withington 1932).

I svenskan används termen *teleskopord* för att beskriva konstruktioner av den här typen, men ofta används ingen specifik term alls när ett teleskopord står definierat i lexikon eller ordböcker. Istället beskrivs orden ofta som ”kortord för [...]” eller ”bildat till [...]” vilket leder till en inkonsekvens och otydlighet i definitionerna. SO (Svensk ordbok utgiven av Svenska akademien) definierar t.ex.

motell´ [...] av eng. *Motel* med samma bet., **till** *motor* 'motor' och *hotel* 'hotell' (SO:2009)

transponder [...] av eng. *Transponder* med samma bet., **förkortad sammansättning** av transmitter och eng. *Responder* 'svarare' (SO:2009)

flexitid [...] **kortord** för *flexibel arbetstid*; jfr eng. *flexitime* med samma bet. (SO:2009)

3.2 Metod

För att undersöka strukturen hos teleskopord har jag samlat ihop så många teleskopord jag hittat och hunnit under arbetets gång. Dessa har jag sedan studerat genom att titta på ordens olika led, dess semantik och användningsområde.

Jag har fokuserat på att analysera ord som är mer etablerade än att de förekommer i enstaka fall, t.ex. i ordvitsar eller reklamannonser. Sådana exempel tas visserligen upp i några fall, om de visar på någon intressant konstruktionsteknik eller något annat av värde för analysen.

Det har varit problematiskt att söka efter teleskopord i ordböcker och korpusar, då ordet "teleskopord" sällan används för att beskriva konstruktionen (se ovan). I t.ex. Språkrådets nyordlistor har det gett större resultat att söka efter formuleringar som "bildat till" eller "kortord", men att helt enkelt leta igenom samtliga ord i listorna har visat sig vara den mest pålitliga metoden.

För att definiera termen teleskopord har jag jämfört olika källors definitioner, exempel och gränsdragningar och försökt sammanställa dessa i en så övergripande och täckande definition som möjligt.

För att avgöra om ett teleskopord är någorlunda etablerat i språkbruket har jag använt Språkbankens korpussökning för att få fram ordens frekvens i språkbruket. Vissa problem har uppstått med ord som har olika betydelser (*spork* visade sig vara, förutom en kombinerad sked och gaffel, vilket teleskopordet innebär, namnet på en abortläkare vid sekelskiftet). Sökningarna har dessutom ibland resulterat i att ett ord räknas flera gånger, trots att det kommer från en och samma källa. Vidare har jag räknat bort många engelska citat från svenska källor (många teleskopord är inlånade från engelskan), då de ger en felaktig bild av frekvensen i det svenska språket. Då sökresultaten har gett en oväntat låg frekvens har jag även gjort sökningar på Google, för att se om det ger ett annorlunda resultat, vilket det ofta gjort. Siffrorna för frekvens i den sammanställda ordlistan (se bilaga) är därför att betrakta som en fingervisning snarare än exakta resultat för hur ofta orden används.

3.3 Material

De teleskopord som jag har undersökt har jag hämtat från flera olika källor. Många har jag samlat ihop under skrivandets gång, från bekanta och när de dykt upp i media eller liknande. Vidare har Språkrådets nyordlistor från åren 2000 – 2012 varit användbara och resulterat i många ord. Orden från nyordlistan för 2012 har dock inte hunnit analyseras lika ingående som många av de andra, då listan publicerades i slutet av uppsatsarbetet. I Stålhammar (2003) finns en ordlista i vilken jag också hittat många teleskopord som är lånord från engelskan.

Cook (2011) presenterar en metod för att hitta nybildade teleskopord på sociala medier. Hans undersökning har bidragit till en del ord att undersöka, men då ord skapade i sådana sammanhang ofta bara används en eller ett fåtal gånger, har inte metoden i sig varit särskilt användbar för min materialinsamling.

I insamlingen av material till ordlistan har jag valt att inte ta med väldigt smala begrepp eller fackord, medicinska begrepp och så vidare, då bristen på allmänhetens förståelse för vad dessa teleskopord betyder och består av gör dem ointressanta för uppsatsens syfte. Det händer dock att jag tar upp några sådana exempel i själva uppsatsen.

I ordlistan finns det inte heller några definitioner eller förklaringar till orden. Detta på grund av plats- och tidsbrist och för att det inte ansågs vara relevant för syftet.

De insamlade orden är sammanställda i en tabell i slutet av uppsatsen, där även ordens frekvens (se avsnitt 3.2) och eventuella överlappningar (se avsnitt 4.2) finns med.

3.4 Terminologi

3.4.1. *Portmanteau words*

Portmanteau words är den term i engelskan som närmast beskriver det som i svenskan kallas teleskopord, och är i litteraturen som jag använt mig av den vanligast förekommande termen för att beskriva konstruktioner av denna typ. Termen myntades av Lewis Carroll i boken "Alice i Spegellandet", i vilken karaktären Klumpedump kallar den här typen av ord för "portmanteau words", efter en typ av fransk väska (på franska *portmanteau*) som kan öppnas från två håll.

Termen kan definieras som "a word or morpheme whose form and meaning are derived from a blending of two or more distinct forms" (www.merriam-webster.com 2012-12-20), men används, precis som

teleskopord, med lite olika betydelser. Withington (1932) skiljer teleskopord från portmanteau-ord i sin beskrivning av ordet *uprighteous*.

It might be considered a "telescope" word rather than "portmanteau," for, although it suggests two words simultaneously, it slides one inside the other, instead of combining them as Lewis Carroll combined *lithe* and *slimy* in *slithy*, or the undergraduate united *breakfast* and *lunch* in *brunch* (Withington 1932:201)

Andra använder istället termerna synonymt (se t.ex. Bakaradze 2010).

3.4.2. Blend words

Engelskans *blends* eller *blend words* är ett samlingsnamn för sammansättningar av olika slag. Termen kan användas för att beskriva teleskopord, men även vanliga sammansättningar och olika typer av initialförkortningar, som *Benelux* (*Belgien, Nederländerna, Luxemburg*) och är således inte alltid synonymt med den svenska användningen av *teleskopord*. Att termen ändå tas upp här beror på att den ofta dyker upp i artiklar och texter som behandlar teleskopord (se t.ex. Bakaradze 2010).

3.4.3. Teleskopord

Begreppet *teleskopord* syftar på ord som är sammansatta av delar av andra ord, på ett sätt så att början eller slutet på orden faller bort. Liknelsen till ett teleskop syftar på att orden "förs in" i varandra, precis som delarna i ett teleskop. Oftast syftar begreppet på ord där två ord har satts samman till ett nytt, så att slutet på det första faller bort, liksom början på det andra ordet. Ett exempel på detta är *motell*, som bildats av *motor* och *hotell*. *Motell* tillhör också den kategori teleskopord där orden *överlappar* varandra och får en gemensam faktor, i detta fall *o*:et som kan tillhöra vilket som helst av källorden. Den överlappande delen kan vara olika stor, beroende på vilka som sätts samman, men oftast överlappar åtminstone en bokstav. Det finns även ord som måste klassas som teleskopord, trots att ett eller flera av källorden är intakta (se avsnitt 4.2)

Enligt Bakaradze (2010) delar Z.A. Kharitonchik in sammansatta förkortningar i två kategorier:

1. Compounded shortening – which consists of initial syllable or syllables of the words, as in *Interpol* < *international police*, *zedonk* < *zebra* + *donkey*;
2. Blended words which consist of final parts of the words (especially of the second word) as in *blaxploitation* < *black* + *exploitation*, *jargonaut* < *jargon* + *argonaut*. (Bakaradze, 2010:5)

Det är den andra kategorin som jag i det följande fokuserar på, och den som de flesta definitioner av *teleskopord* stämmer överens med (jfr t.ex. Withington (1925), Nationalencyklopedin och Leira (1992)). Det tycks alltså krävas att slutet av åtminstone ett av källorden utgör efterledet i det nybildade ordet för att det ska räknas som ett teleskopord, vilket gör flera källors exempel felaktiga.

4. Resultat

4.1 Motstridiga definitioner och exempel

Ett problem med att definiera termen *teleskopord* är att det råder delade meningar om vilka typer av sammansättningar som faller under begreppet. Om NE:s definition (se ovan) är korrekt, att ”början och slutet” på ett ”tvåmorfemigt ord” återstår, faller exempel som *Benelux*, (*Belgien* + *Nederländerna* + *Luxemburg*) eller *modem* (*modulator* + *demodulator*), som tas upp av t.ex. Rønhovd & Johannessen (1993:47) bort av två anledningar. Dels används bara början av samtliga morfem och det är också en tremorfemig sammansättning. Att ord som *Benelux* inte bör klassas som teleskopord stämmer också överens med de flesta definitioner av begreppet jag hittar.

Vissa grammatikor tar upp *moped* (*motor* + *pedal*) (se t.ex. Josefsson 2009:104 och Leira 1992:150) som exempel på ett teleskopord, som är konstruerat på samma sätt som *Benelux*. Eftersom sammansättningen inte innehåller slutet av något av leden, räknas det inte som ett teleskopord. Att exemplet används skulle dock kunna förklaras med den vanliga missuppfattningen att *moped* är bildat av *motor* och *velociped*, vilket hade gjort det till ett teleskopord.

Om vi begränsar definitionen av teleskopord till sammansättningar där början av ett ord och slutet av ett annat finns med, blir de lättare att definiera och särskilja från vanliga lexikaliserade förkortningar, som *aids* eller *teve*, liksom initialförkortningar (till vilka jag här även räknar förkortningar av typen *Benelux* och *moped* eftersom de är bildade av början av flera ord). Att däremot begränsa definitionen av teleskopord till ”tvåmorfemiga ord”, som Nationalencyklopedin gör, stämmer illa

överens med de flesta andra definitioner av samma eller motsvarande term och även om samtliga teleskopord jag hittat är bildade av just två morfem (se bilaga) finns det ingen anledning att begränsa termens definition till detta. Ett på egen hand konstruerat exempel på ett fyrmorfemigt (påhittat) teleskopord är *guanabanananask* (*guanabana* + *banan* + *ananas* + *ask*), vilket tycks uppfylla alla kriterier för ett teleskopord.

Teleskopord tas i många grammatikor upp i samma avsnitt som förkortningar, och då bara i förbifarten, med ett eller ett par exempel (oftast *motell*). Josefsson (2009) är en av dem, och tar även upp *kolla* (av *kontrollera*) som ett teleskopord, då mitten av ordet har försvunnit för att bilda en kortare form, vilket stämmer överens med hennes definition av begreppet. Att kalla denna typ av konstruktion för teleskopord stämmer dock inte överens med någon annan definition av begreppet jag har hittat. I tabell 1 nedan visas hur olika exempel inte fyller alla kriterier (sammanställda av de olika definitioner jag jämfört) för att räknas som ett teleskopord. För att ett ord ska räknas som ett teleskopord krävs tre X i tabellen, något som av exemplen bara *motell* uppfyller.

(Cook Stevenson 2010) beskriver en metod för att i nya ord söka efter eventuella källord för att på så sätt fastställa om det nya ordet är ett teleskopord (blend) eller inte. De delar upp det nybildade ordet i alla dess möjliga för- och efterled och söker sedan i lexikon efter eventuella källord som innehåller samma led.

Tabell 1. Tabell över kriterier för teleskopord.

Sammansättning/ord	Innehåller inkompleta morfem av källorden, eller en överlappning	Består av två eller fler ord	Slutet på minst ett ord
Motell (motor + hotell)	X	X	X (<i>hotell</i>)
Motorhotell	–	X	X (båda)
Kolla (kontrollera)	X	–	X (<i>kontrollera</i>)
Moped (motor + pedal)	X	X	–
Benelux	X	X	–

4.2 Morfologi

För att täcka in de definitioner av *teleskopord* som ovan jämförts föreslår jag en ny definition av begreppet: ett teleskopord bildas genom att två (eller fler) ord sätts samman till ett, så att delar av de ursprungliga orden faller bort och/eller överlappar varandra, samt att slutet på ett av orden utgör det sista ledet i det nybildade ordet.

Oftast är det slutet på det första ordet och början på det andra ordet som faller bort. Så är fallet i ord som *motell* (*motor* + *hotell*), *brunch* (*breakfast* + *lunch*), *blok* (*blogg* + *bok*) och *spork* (eng. *spoon* + *fork*). I fig.1 nedan visas hur slutet på *breakfast* och början på *lunch* faller bort i bildningen av *brunch*.

breakfast + lunch = brunch

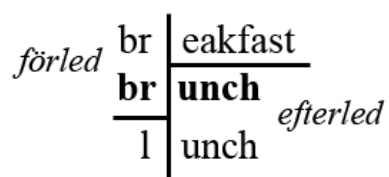

Fig.1 – Schema över ett teleskopord utan överlappning

En speciell egenskap hos ord som sätts samman genom teleskopprincipen är den ofta förekommande gemensamma faktorn, eller överlappningen, mellan orden. Det kan vara en bokstav, men ofta är det fler. I *burkini*¹, är *-k-* ett gemensamt drag från både *burka* och *bikini* (se fig. 2 nedan). Man kan även se *b-* som ett gemensamt element, som gör att teleskopordet blir mer likt de båda källorden. Teleskopord som skapas av två ord med något gemensamt element kallas ibland för *galpologiska*, en term som använts av T.R. Timoshenko (Bakaradze 2010:91).

¹ Burkini är en typ av badplagg som täcker tillräckligt av kroppen för att följa traditionella muslimska regler.

burka + bikini = burkini

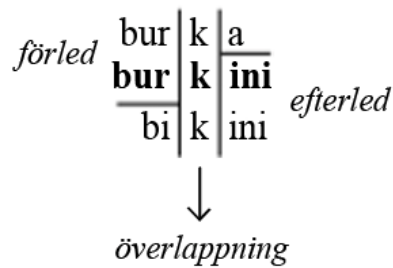

Fig.2 – Schema över ett teleskopord med överlappning.

I andra teleskopord finns det större överlappningar. I *hemester* är *-em-* gemensamt för både *hem* och *semester*. Dessutom är uttalet av *hem* och *sem-* såpass lika att teleskopordet är väldigt likt *semester*, både till stavning och till uttal, trots att betydelsen blir ny. Andra exempel på teleskopord med större överlappningar är *blok* (*blogg* + *bok*), *bloppis* (*blogg* + *loppis*) och *glokal* (*global* + *lokal*). I svenskan tycks dock teleskopord med överlappningar bestående av en bokstav, eller inga alls, vara vanligast. Av 44 undersökta ord saknar 16 helt överlappning, och 19 överlappar med endast en bokstav.

Det finns även teleskopord i vilka källorden bevaras intakta, men teleskopordet ändå får en överlappning. Ett exempel på detta är *friggebod*², där *-bo-* utgör överlappningen mellan de intakta morfemen *Friggebo* och *bod*.

En speciell egenskap hos teleskopbildade sammansättningar är annars just att för- och efterleden oftast är inkompleta morfem. I ett sammansatt ord som *motorhotell* är det tydligt vilka två ord som är sammansatta och de två morfemen går att skilja åt utan något problem, men hos teleskopordet *motell* går varken *mo-* eller *-tell* att använda separat (Bakaradze, 2010:90).

Att morfemen ofta är inkompleta gör också att sammansättningar av teleskoptypen ofta är i hög grad *ogenomskinliga*. Bauer (1983:234) definierar till och med teleskopord (blends) som "a new lexeme formed from parts of two (or possibly more) other words in such a way that there is no transparent analysis into morphs". Det går alltså inte att, utan förkunskap eller sammanhang, räkna ut att *sp-* i *spork* representerar *spoon* och inte ett annat ord som börjar på *sp-*.

² Friggebod – en liten bod som det inte krävs bygglov för. Uppkallad efter politikern Birgit Friggebo 1979

4.3 Semantik

Vilken betydelse får då ord som bildas genom teleskopprincipen? I svenskan tycks teleskopord oftast användas för att beskriva faktiska sammansättningar, eller kombinationer av saker. Det är således oftast substantiv som bildas genom teleskopprincipen. Exempel på teleskopord som beskriver faktiska kombinationer av föremål är lätt att hitta inom olika naturvetenskaper. Inom biologin används teleskopord ofta för att benämna nya arter eller raser. Ett par exempel är *labradoodle* av *labrador* + *poodle* eller *blingon* av *blåbär* och *lingon*.

När teleskopord används för "vanliga" (icke faktiska) sammansättningar i svenskan verkar de oftast uppstå i form av direkt- eller översättningslån (jfr. t.ex. Enström 2010:83). *Motell* är till exempel inte en kombination av en motor och ett hotell och är dessutom ett översättningslån av engelskans *motel* med samma betydelse.

Det finns många gränsfall, där det är svårt att avgöra om det svenska teleskopordet är en översättning från engelskan, eller en inhemsk konstruktion. Ett exempel är *hemester* (*hemma* + *semester*) som kan ses som en översättning av engelskans *staycation* (*stay* + *vacation*) (Språkrådets nyordlista 2009). *Hemester* har dock också utvecklats till *svemester*, vilket knappst kan sägas vara ett lånord, eftersom det specifikt handlar om semester i Sverige och inte har någon engelsk motsvarighet. Utbredningen av detta uttryck är dock näst intill obefintlig.

Att teleskopprincipen i svenskan oftast används för faktiska kombinationer av saker eller begrepp kan dock tyckas stämma även i detta fall, för även om inte *svemester* är en något som består av både Sverige och semester, handlar det om semester i Sverige och bör därför kunna ses som en faktisk kombination.

Till skillnad från svenskan, kan vi i engelskan se ett mycket större användningsområde av ord bildade på detta sätt, eftersom man där inte har för vana att sätta samman ord på samma sätt.

4.3.1. Kategorier

Bakaradze (2010) föreslår en indelning av teleskopord i tre kategorier:

1. Teleskopiska enheter i vilka de olika komponenterna är likvärdiga i det nya ordets betydelse. Ex. *Blingon* (*blåbär* + *lingon*), *spork* (*spoon* + *fork*), *labradoodle* (*labrador* + *poodle*)
2. Teleskopiska enheter i vilka de olika komponenterna inte är likvärdiga i det nya ordets betydelse, även om de starkt bidrar till den. Ex. *motell* (*motor* + *hotell*)

3. Teleskopiska enheter i vilka en komponent definierar den andra och tillskriver den ytterligare information. Ex. Flexidaritet (flexibel + solidaritet) (Bakaradze 2010:92)

För enkelhetens skull och för att vara konsekvent med svensk indelning av sammansättningar, föreslår jag en mindre ändring i kategoriseringen. De två sista kategorierna tycks täcka in många likartade ord och torde därför kunna slås ihop till en. Skillnaden mellan den första och de två andra kategorierna är dock tydlig, och viktig för kategoriseringen.

Den första kategorin beskriver *kopulativa* sammansättningar, dvs. sammansättningar av ord i samma ordklass, där betydelsen av det sammansatta ordet är en kombination av betydelsen för de två ursprungliga orden (jfr *blågul*) och som oftast kan separeras med en konjunktion. *Labradoodle* betyder alltså ”labrador och pudel” och ett *blingon* är en kombination av ett blåbär och ett lingon.

De två andra kategorierna är båda *determinativa* sammansättningar, vilket innebär att ett av ursprungsorden är en bestämning till det andra. De determinativa sammansättningarna *järnväg* och *stentrappa* skulle i teorin kunna slås ihop till teleskoporden *jäg* och *strappa*, vilket så vitt jag vet aldrig har gjorts.

4.4 Användning

(Withington, 1932:200) påpekar att en medvetenhet i skapandet är karaktäristiskt för teleskopord. Samtidigt påpekar Bernau (N&Q 1906) att barn ofta skapar teleskopord omedvetet, men då antagligen av misstag. Jag har inte lyckats hitta några teleskopord som visar tecken på att vara skapade av misstag. Det närmaste jag kommit är *ryggmatism* som skulle kunna tolkas som ett teleskopord (*rygg* + *reumatism*) men som helt enkelt verkar vara en folketyologisk feltolkning av *reumatism*.

Resultaten av sökningar i Språkbanken tyder på att användningen av teleskopord i svenskan är stor i bloggar. Ofta förekommer teleskoporden i diskussioner om just ordets betydelse eller för att benämna en ny produkt eller företeelse. Det är sällan orden används utan förklaring och när de gör det är det de sedan länge etablerade teleskoporden, som *motell*, *blok* (så klart) och så vidare.

Inom journalistiken är användningen också stor och även där är det oftast i syftet att benämna ett nytt fenomen eller en ny produkt. Många teleskopord tycks av resultaten att döma ha myntats i artiklar eller reportage. Ett nyligen använt exempel är *Grexit* som (på engelska) bildats av *Greece* + *exit* för att benämna Greklands eventuella utträde ur Eurozonen.

Tabell 2. – Teleskopord inom några olika diskurser

Djur/växter	Medicin	Teknik	Politik/journalistik
Labradoodle = labrador + poodle	Pneuvi = Pneumoni + UVI	Transponder = transciever responder	Flexicurity = flexibel + security
Spoodle = spaniel + poodle	w(i)nt = wingless + int	Camcorder = camera + recorder	Flexidaritet = flexibel + solidaritet
Blingon (blåbär + lingon)	Kemokin = kemotaktiskt sytokin	Hubot = human robot	Stagflation = stagnation + inflation
		Bionik = bio + electronics	Grexit = Greece + exit
		Transistor = transfer + resistor	

I tabell 2 ovan listas några diskurser inom vilka teleskopord tycks vara ovanligt frekventa, av den sammanställda ordlistan (se bilaga) att döma.

Bakaradze (2010) menar att den ökande användningen av nyskapade teleskopord (i engelskan) är ett tecken på ”The principle of least effort”, att språkbrukare effektiviserar sitt språk så mycket som möjligt i skrift och tal och därför bildar kortare former av längre ord. Detta tas även upp av Josefsson (2009) som menar att ”drivkraften bakom processen [naturligtvis är] någon form av talekonomi” (Josefsson 2009:104).

Användningen av teleskopord i komiska sammanhang för att bilda ordvitsar är vanlig (se t.ex. Withington 1932) och att sätta samman ord med vitt skilda betydelser, men med gemensamma morfologiska drag förekommer ofta i ordvitsar. Ett exempel är det stående inslag i podcasten Crazy town i vilket Josefin Johansson hittar på könsneutrala och ”nysvenska” namn. Där har myntats namn som *Dangelica* (*Dan* + *Angelica*), *Mustaffan* (*Mustafa* + *Staffan*) och *Söran* (*Sören* + *Soran*).

5. Avslutande Diskussion

Jag har i den här uppsatsen studerat teleskopord och olika definitioner av begreppet. En jämförelse av olika källors definition av begreppet har visat på stora skillnader i vad som faktiskt bör räknas som teleskopord. Den vanligaste aspekten definitionerna skiljer sig på är huruvida kortord med endast början av flera ord (t.ex. *Benelux*) bör räknas som teleskopord. Jag är av åsikten att denna typ av konstruktion skiljer sig så pass mycket från vad de flesta definitioner menar att teleskopord är, att de inte bör användas som exempel. De är dessutom så lika initialförkortningar (t.ex. *aids*) i sin konstruktion, att det verkar mer rimligt att betrakta de som sådana. Det inledande stycket i avsnittet om teleskopords morfologi (se avsnitt 4.2) är ett försök att sammanställa de definitioner av begreppet som jag har jämfört i en så heltäckande och koncis beskrivning som möjligt, som inte ger utrymme för felaktiga exempel eller missförstånd.

I kapitlet om användningen av teleskopord (se 4.4) hänvisas till Bakaradze (2010) och Josefsson (2009) som hävdar att teleskopord bildas med anledning av talekonomi, att sammansättningarna görs för att bilda ord som är kortare och utgör mindre ansträngning i tal och skrift. Jag har inte hittat undersökningar på huruvida detta stämmer, men min uppfattning och erfarenhet är snarare att teleskopord bildas mycket medvetet och snarare som ordlekar och fyndiga benämningar på nya företeelser, produkter och fenomen, än av talarens eller skribentens lathet.

Frågan om vad olika teleskopord betyder och består av har dykt upp flera gånger under arbetets gång och är en intressant sak att undersöka närmare. Finns det för mycket utrymme för missförstånd och felstavningar av teleskopord för att de ska vara ett bra sätt att skapa nya ord på? Är t.ex. *hemester* för likt *semester* både i uttal och i stavning, eller är kanske betydelsen ändå så nära att missförstånd inte gör någon större skada?

Ett problem i gränsdragningen för vad som ska räknas som teleskopord har varit sådana fall då ett frekvent för- eller efterled snarare blivit ett affix. Nya ord som syftar på skandaler och som slutar på *-gate* (efter Watergate-skandalen) är kanske i sin konstruktion egentligen teleskopord, men då *-gate*-ändelsen nu har fått betydelsen ”skandal” och Watergate inte har något med den nya betydelsen att göra, borde det antagligen inte heller klassas som ett teleskopord. Samma gäller affix som *eko-* (av ekologi eller ekonomi, t.ex. *ekobrott*) eller *-thon* (av *marathon*, t.ex. *telethon*), som jag ändå valt att ta med ett fåtal exempel på i teleskopordlistan. Withington (1932:202) nämner ändelsen *-(o)clast*

som ett annat exempel på ett ofta använt suffix, hos vilket den ursprungliga betydelsen från *iconoclast* inte längre är av betydelse. Samma betraktelse gör Bakaradze (2010:102) angående ändelsen *-thon* som sällan har mer att göra med *marathon* än att den beskriver något som pågår länge.

Ett annat morfologiskt gränsdragningsproblem har varit huruvida ett teleskopord måste ha en överlappning eller inte. Ett fåtal texter jag hittat nämner endast exempel som skulle tyda på det, medan få definitioner nämner att så måste vara fallet. Bakaradze (2010) tar upp termen *galpologisk* för att beskriva teleskopord av denna typ, men det är också den enda texten jag lyckas hitta den termen i. Det tycks dock relevant att särskilja teleskopord med överlappning från de utan, då den morfologiska strukturen blir så speciell hos de förstnämnda.

Väldigt många av teleskoporden jag hittat under arbetet är direkta eller översatta lånord från engelskan. Huruvida vi översätter dessa ord eller inte tycks ibland inkonsekvent, men kan ha sina förklaringar. *Motel* blev *motell*, *staycation* blev *hemester*, men *camcorder* och *flexicurity* har inte fått några översättningar. Andra vanliga engelska teleskopord har överhuvudtaget inte nått svenskan. *Workaholic* har till exempel aldrig blivit *arbetoholist* i svenskan trots att det tycks fungera som teleskopord. En möjlig anledning är att *workaholic* är tillräckligt likt källordet *alcoholic* i uttal, men att *arbetoholist* låter alldeles för olik *alcoholic* för att det ska tyckas fyndigt eller ligga bra i munnen och således etableras som teleskopord. Ett motsäggande exempel är dock att verbet *shoppa* är vanligt förekommande i svenskan, men en svensk översättning av *shopoholic* till *shop(p)oholist* görs väldigt sällan (Google ger dock 361 resultat på *shoppoholism*).

Ett annat problem i analysen av inlånade teleskopord är huruvida vi ens bör betrakta dem som teleskopord. Ett ord som *brunch* hade lätt kunnat konstrueras på samma sätt på svenska och då benämnas *frunch*, så frågan är om inte kunskapen om att ordet är en sammansatt förkortning försvunnit och om det då över huvud taget är relevant att betrakta det som ett teleskopord, eller bara ett importerat begrepp.

En dialog i TV-serien "Bob's Burgers" sammanfattar många aspekter av användandet av teleskopord.

- You'll be able to read all about it in my blook.
- What's a blook?
- A blonde cook?
- No, it's a blog I'm writing that I'm turning into a book. And then probably a blovie.
- You can't take two words and turn them into one, stupider word.
- Huh. Now you're not invited to the blemiere. (Bob's Burgers)

Dels tas problematiken med lätta missförstånd upp. För någon som aldrig hört ordet *blook* (*blog* + *book*) förut är gissningen på ”a blonde cook?” inte alls långsökt. *Blook* hade ju lika gärna kunnat vara ett teleskopord för en blond kock på engelska. Vidare tas den så ofta förekommande förklaringen av ordet upp, som ofta gör att ett teleskopord tar längre tid att använda än en vanlig sammansättning, då det ofta kräver en förklaring. Men när väl betydelsen av *blook* är etablerad i samtalet, är det ingen som ifrågasätter vad *blovie* eller *blemiere* betyder. Karaktären Bob, som uttrycker skepsis mot fenomenet och bestämt hävdar att man inte bara kan ”ta två ord och göra dem till ett, dummare ord”, representerar skeptikerna, som inte ser poängen med teleskopord och inte tycker det bör användas för att skapa nya ord. Liknande skepsis ser man ofta mellan raderna i äldre tidsskrifter och artiklar (se t.ex. N&Q (1906) och Withington (1932)).

Att begreppet *teleskopord* inte är mer forskat kring i svenskan kan tyckas märkligt, men kan bero på att användningen av konstruktionssättet är relativt nytt och kanske anses vara ett sätt att konstruera ord på som inte behövs eller är tillräckligt utbrett i svenskan. Många konstruktioner och begrepp jag funnit visar dock att användningen är relativt utbredd och ofta oberoende av de engelska lånord, som ju ändå får antas utgöra en majoritet av de teleskopord som etablerats i svenskan.

6. Litteraturförteckning

- Bauer, Laurie 1983, *English Word-Formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Definition av portmanteau.
<http://www.merriamwebster.com/dictionary/portmanteau>. Hämtad 2012-12-10.
- Ekaterine Keke Bakaradze, 2010. Principle of the Least Effort: Telescopic Wordformation. *International Journal of Arts and Sciences* 2010/3:86–105.
- Enström, Ingegerd 2010. *Ordens värld. Svenska ord – struktur och inläring*. Stockholm: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Friggebod. <http://sv.wikipedia.org/wiki/Friggebod>
- Josefsson, Gunlög 2009. *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.
- Leira, Vigleik 1992. *Ordlagning og ordelement i norsk*. Oslo: Det norske samlaget.
- N&Q = *Notes and Queries* 1906. London: Oxford University Press.
- Rønhovd, Jarle & Johannessen, Ole-Jørgen 1993. *Norsk morfologi*. Ad notam Gyldendal.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*. Första upplagan, andra tryckningen. Stockholm 2009.
- Teleskopord. <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/teleskopord>, hämtad 2012-10-15.
- Withington, Robert 1925. Other "Portmanteau" Words. *Modern Language Notes* 1925/3:188–189.
- Withington, Robert 1932. More "Portmanteau" Coinages. *American Speech* 1932/3:200–203.

7. Källor

- Cook, Paul 2012. Using social media to find English lexical blends, *Proceedings of the 15th EURALEX International Congress (EURALEX 2012)*:846–854, Oslo.
<http://thinkzone.wlonk.com/WordFun/PortWords.htm>. Hämtad 2012-12-25.
- Mall Stålhammar, 2003, *Engelskan i svenskan*, Projektet Det svenska ordförrådets utveckling 1800-2000, Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- TV-serien "Bob's Burgers", Säsong 2, avsnitt 5.

8. Bilagor

8.1 Teleskopordlista

Teleskopord = källord + källord	Överlappning	Träffar i Korp
Bionik = eng. bio + elektronik	-o-	1 (ca 600 på Google)
Bit = eng. binary + digit	-i-	400
Blingon = blåbär + lingon	-l-	6
Blok = blogg + bok	-lo-	16
Bloppis = blogg + loppis	-lo-	1840
Blågon = blåbär + lingon	-o-	1 (ca 9000 i Google)
Bollywood = Bombay + Hollywood	-o-	641
Bromantik = bror + romantik	-ro-	0 (ca 4000 på Google)
Brony = eng. brother + (my little) pony	-o-	4
Brunch = eng. breakfast + lunch	-o-	3494
Burkini = burka + bikini	-k-	113
Camcorder = eng. Camera + recorder	-o-	11
Danseoke/danceoke = dans + karaoke	-o-	2 (500+ på Google)
Eurabien = Europa + Arabien	-r-	46
Eurasien = Europa + Asien	-o-	536
Fansin/fanzine = fan + magasin/zine	-o-	36/876
Fejkon = fejk (eng. fake) + bacon	-ejk/ac- (uttal)	4
Flexicurity = flexibel + eng. security	-o-	214
Flexidaritet = flexibel + solidaritet	-i-	1 (ca 2600 på Google)
Flexid = flexibel + arbetstid	-o-	363
Friggebod = Friggebo + bod	-bo-	855
Frimester = fri + semester	-o-	7 (endast beskr.)
Glokal = global + lokal	-lo-	101

Grexit = eng. Greece + exit	-e-	1 (670+ på Google)
Hackathon = eng. Hacking + marathon	-0-	40
Hemester = hem + semester	-em-	61
Hubot = eng. human + robot	-o/u- (uttal)	78 (inkl. hubbot)
Infotainment = eng. Information + entertainment	-0-	129
Knaffel = kniv + gaffel	-0-	2 (endast beskr.)
Labradoodle = labrador + eng. poodle	-o-	9
Mockumentär = eng. mock + dokumentär	-o(c)k-	60
Motell = motor + hotell	-ot-	983
Pappografi = pappa + mammografi	-0-	12
Prokott = pro- + bojkott	-o- (j-bortfall)	8 (endast beskr.)
Skaffel = sked + gaffel	-0-	5 (9000+ på Google)
Smog = smoke + fog	-o-	530
Spoodle = Spaniel + Poodle	-p-	2 (ca 150 på Google)
Spork = eng. spoon + fork	-o-	9
Stagflation = eng. stagnation + inflation	-0- (-ation gem. element)	127
Svemester = Sverige + semester	-e- (sve-/se- i uttal)	10 (endast beskr.)
Svorska = svenska + norska	-0-	14
Transistor – eng. transfer + resistor	-s-	1140
Transponder = eng. transmitter + responder	-s-	183
Visukal = visualisera + musikal	-s- (ev. -isu-/usi- i uttal)	0 (ca 600 på Google)